

Kyrkorummets liturgiska utformning I

Hur ska en kyrka se ut? Så frågade man på 1800-talet och även senare. Det betyder: Vad önskar man av kyrkan ur estetisk synpunkt? Vad hör med till den rätta synbilden av en kyrka? Ska den ha ett torn? Ska det finnas ett kor? I vilken stil skall de byggas: bysantinsk, romersk, gotisk?

Sedan dess har tänkesättet ändrat sig. Nu lyder inte frågan: Hur ska en kyrka se ut? – utan: *Vad är en kyrka?* Tyngdpunkten har m.a.o. flyttats från det estetiska till det pastorala och funktionella. Naturligtvis är det ingen likgiltig sak hur en kyrka ser ut. Men utseendet måste svara mot kyrkans religiösa bestämmelse.

Det är säkert inte fel att kalla kyrkan ett *Guds hus* – och dock är det inte egentligen åt Gud, som vi har byggt den. Så kan man känna det i en gotisk katedral – men knappast i en nutida kyrka. Från början var det heller inte så: då tänkte man sig kyrkan såsom byggd av *levande* stenar – människor. Och den materiella kyrkobyggnaden var endast – för att tala med Augustinus – "*locus, quo Ecclesia congregatur*" – "stället där kyrkan *församlas*". Man hävdade i skarpaste motsättning till det hedniska templets idé att den Högste inte kunde bo i hus som var gjorda med händer. Kyrkobyggnaden var *församlingens* hus – från denna grundsyn

måste hela dess religiösa betydelse härledas.

Vad är en kyrka? En kyrka är något annat än en stilprodukt. En kyrka är ett ställe, där någonting *sker*.

Och därmed är vi framme vid *liturgin*. Ordet kommer av *laos* (folk) och *ergon* (verk, gärning) och skulle således till sin egentliga innebörd beteckna en folklig, en offentlig akt. Men i samband med liturgin har också *laos* – folket – här sin särskilda betydelse: det syftar på församlingen, det omkring Herren församlade folket – Gudsfolket – *plebs Dei*. Just i och genom liturgin översattes detta begrepp till synlig verklighet. Krister Stendal hävdar att liturgin redan från början har varit någonting väsentligt i den historiska kristendomen – "den vehikel, varigenom kyrkan har givit uttryck åt sin kultiska realism och skyddat sig själv från att förvandlas till ett sällskap för utbredning av religiösa och etiska ideer." Liturgin är en manifestation av kyrkan som en himmelrikets koloni här i världen, ett narthex till den himmelska katedralen, "where we can hum with the angels". Kyrkan är platsen, där vi är det, som vi verkligen *är*: "ett utvalt släkte, ett konungsligt prästerskap, ett heligt folk, ett egendomsfolk" (1 Petr. 2: 9). Till kyrkan går man inte först och främst för att uträtta någonting utan för att vara "hemma".

Därför är det också helt naturligt att liturgiens medelpunkt är ett bord och en måltid. Det lär inte vara så, att Ordets gudstjänst, som de kristna övertagit från synagogan, sedermera kompletterades med nattvarden. Snarare förhåller det sig tvärtom: från nattvarden växte gudstjänstlivet ut, den heliga måltiden var liturgins focus, som drog till sig element från den judiska synagogan. Nattvarden var en antecipation av den messianska bröllopsmåltiden, en glädjefest, betingad av det stora offret på Golgata men vänd mot det tillkommande. Från bordet blickade man över till andra sidan, mot den Herre, som skulle komma åter, men vars närvaro man upplevde i gudstjänsten redan här och nu.

Kanske var det kristna gudstjänstrummet en gång för länge sedan ett slags bankettsal, där de troende lägrat sig vid småbord utmed väggarna — med en tom plats reserverad för Herren själv, den osynlige men ändå närvarande värden, vid ett större bord i mitten. Men detta skede tillhörde redan det förflutna, när den fornkristna basilikan möter oss i Västerlandet. En viss stilisering har inträtt i den liturgiska firningen av Herrens måltid. De troende har stått upp ifrån bordet och vördnadsfullt trätt några steg tillbaka — endast föreståndaren, biskopen, har stannat vid bordet, omgiven av sin medhjälpare. Formeringen är inte som vid en föreläsning — det är fortfarande bordsgemenskapens idé, som råder. De troende omger altaret från tre sidor — de betecknas i de liturgiska texterna som ”*circumstantes*” — ”omkringstående”. Tillsammans med clerus bildar laici en ring omkring alta-

ret — och därifrån stiger den evkaristiska bönen och allt vad innefattar, liknelsevis talat, uppåt i vertikal riktning.

Det är något av detta som man har velat vinna tillbaka i vår tid. Altaret har ofta präglats som ett bord och ryckt församlingen närmare. Man har möblerat om i gamla kyrkor — och skapat nya, inredda på ett helt annat sätt än det traditionella. Alla konfessioner har bidragit till denna utveckling, men särskilt iögonfallande är den på katolsk mark. Arkitekten Martin Weber har i en bok från 1940 sammanställt fyra av sina kyrkobyggnader i Frankfurt, illustrerande altarets och även körens vandringar i gudstjänstrummet. St. Bonifatius: ett inknäppt altarrum, ett kor, på ganska betydligt avstånd från församlingen. I Heilig-Kreuz-kirche är altarrum och församlingsrum förenade inom ett stort enhetligt kubiskt rum. I Heilig-Geist har altaret ryckt fram mot rummets mitt — församlingen omger det på alla fyra sidorna, dock inte utan trängsel på smalsidorna. I St. Albert slutligen är planen korrigerad med hänsyn till denna olägenhet — altarplatsen är åt sidorna utvidgad med tvärskeppsliknande rum. Men området bakom altaret har lämnats fritt — här är den kubiska principen genombruten. Absiden är tänkt som någonting samlande och avslutande i rumsbilden — en gräns mot evigheten, en transcendent ort. En sådan planlösning har gjort det möjligt för de troende att känna närheten till altaret och att ordna sig däromkring på ett sätt som kan aktualisera något av den urkristna bordsgemenskapen.

Vad som har skett i arkitekturen, av-

speglar en omställning även på det andliga området. Den bibliska församlingstanken – Gudsfolksidé, kyrkan såsom Kristi kropp – har åter blivit central. Och liturgiens Kristusbild har åter aktualiserats i den levande fromheten – Kristus såsom *Kyrios*, Herren. Inom den katolska kyrkan har det äntligen kommit till en uppgörelse med privatfromheten, som så länge har berövat massan dess rätta gemenskapskaraktär. Det är inte som förr, att prästen sköter sitt vid altaret, medan de fromma tummar radbandet och läser rosenkransen på andra sidan om korskranket. Det är en *vi*-upplevelse, som man nu vill nå fram till. Lekmännens allmänna prästadöme betonas. Mässan är *hela* Gudsfolket i liturgisk aktion. Det väsentliga i kyrkorummet är altaret såsom sinnebild av Kristus själv – inte genom bilderna på altartavlan (sådana vill man inte längre veta av) – utan altaret blott som måltids- och offerbord, såsom platsen för det mystiska skeende, som äger rum i mässan. Omkring altaret skall alla samlas – här är det liturgiska rummets medelpunkt. Även om kyrkobyggnaden inte är rund till formen, så måste den dock verka koncentrisk, uttrycka en lugn, kretsande rörelse omkring altaret, för att motsvara sin religiösa funktion. Från altaret skall hela kyrkorummet växa ut – det är intentionen, som man har försökt att förverkliga i den katolska kyrkoarkitekturen i vår tid. Det är faktiskt någonting nytt, som har slagit igenom. Ty aldrig förut i historien tänkte man kyrkorummet på detta sätt.

Vi står inför en företeelse som Peter Hammond kallat "*The Twentieth Cen-*

tury Reformation" – en medveten strävan att omforma kyrkorummet efter den bibliska kyrkosynen och den levande liturgin. Det ligger i öppen dag att denna reformation innebär en brytning med medeltidens ideal, som så länge har varit rådande i kyrkoarkitekturen – egendomligt nog även i de reformerade kyrkosamfundet. De stora dömnerna från höggotikens dagar må vara än så sköna – men de är inte skapade för att uttrycka en liturgisk gemenskapskänsla kring altaret. Tvärtom: det allraheligaste är undandraget och skilt från lekmännen i ett kor, mellan prästerskapet och församlingen står korskranket som en hindrande barriär – det medeltida kyrkorummet är i princip alltid ett tudelat rum. Nu vill man att barriären skall falla – programmet formulerades redan på 30-talet av Dominikus Böhm: „*Ein Gott, eine Gemeinde, ein Raum!*” Detta betyder inte att koret restlöst måste försvinna – altaret fordrar ett rum omkring sig – men förhållandet mellan kor och långhus skall tänkas på ett annat sätt än förut – förbindelsen måste bli öppnare, spänningen tjäna gemenskapen och uttrycka en vision av hela församlingen – clerus och laici – som Kristi kropp. Och altaret skall placeras så att det är tillgängligt och nära, då kommunikanterna strömmar till.

I detta sammanhang kan framhållas att även dopfunten har blivit någonting väsentligt i kyrkobyggnadens organism. Ty dopet betyder ju inlemmandet i Kristi kropp – dopet är "*the Womb of Holy Mother Church*" – den kristna kyrkans moderssko. I den liturgiska rörelsens första skede förlades gärna dopplat-

sen till kyrkans ingångsparti – dopet betonades framför allt som inträdets sakrament. Senare har synsättet ändrat sig – det liturgiska programmet har genomgått en revision, som berört dopfunten.

Några planlösningar kan visa hur det tjugonde århundradets reform har blivit förverkligad i modern katolsk kyrkoarkitektur.

Från 1954 härstammar Maria Königin i Frechen, ett verk av Rudolf Schwarz. Planformen synes inspirerad av en fornkristen orantfigur – en symbolisk kvinnogestalt med armarna utbredda till bön. Rummet har ett kultiskt centrum nära församlingen med orgel och "lillkyrka" ("Werktagskapelle") på var sin sida – altaret detsamma för båda. Byggnaden har ett utpräglat riktningsdrag med en "helig väg" i mitten – och dopet sin plats, där vägen börjar – vid ingången.

St. Albert i Saarbrücken (1955) har en elliptisk grundform med bänkarna koncentriskt ordnade kring altaret – dopet äger rum utanför kyrkan i ett särskilt baptisterium.

I Birsfelden, Basel (1959) är kyrkan byggd på en kvadrat med diagonalen utnyttjad som liturgisk axel – dop och nattvard, de båda huvudsakramenten, är på detta sätt framställda som de båda poler, mellan vilka det kristna livet rör sig.

Men är det inte någonting som fattas? En evangelisk kristen kan inte undgå att ställa sig den frågan. Var är predikstolen? Var är platsen för *Ordets* förkunnelse?

Nu är det ur ekumenisk synpunkt mycket glädjande att den katolska kyr-

kan själv har frågat sig detsamma. Den liturgiska rörelsen kräver numera predikan i varje gudstjänst och lägger den största vikt vid den första delen av mässan: *Ordets liturgi* – som den gärna kallas. Det tjugonde århundradets reformation har med andra ord kommit det sextonde århundradets reformation betydligt närmare – vad reformatörerna på 1500-talet kämpade för har delvis accepterats av katolicismen i våra dagar. Man har insett att *Ordets* gudstjänst måste rehabiliteras i katolskt gudstjänstliv.

Denna reform håller f. n. på att genomföras i den romerska kyrkan radikallare än någon kunnat tänka. De avantgardistiska kretsarna önskar att hela *Ordets* gudstjänst – hela högmässan från Introitus till Credo och oratio fidelium skall skiljas från altaret, som tas i bruk först vid offertoriet. Under *Ordets* gudstjänst har mässan sitt centrum i katedralen bakom altaret – därifrån ledes gudstjänsten som på fornkyrkans tid. Någon särskild predikstol behövs inte, om bara prästbänken och katedralen står rätt i förhållande till församlingen. Det finns redan flera nya kyrkor, där man på ort och ställe kan studera hur en sådan liturgisk ordning fungerar, t.ex. St. Laurentius, oratorianernas kyrka i München. Här kan mässans inre struktur, dess uppbyggnad av *Ordets* och nattvardens gudstjänst, avläses inte bara i liturgin utan även i det liturgiska rummet. Församlingens formering är tänkt på olika sätt under mässans båda huvuddelar. I *Ordets* gudstjänst kännetecknas den av ett "*Gegenüber*" – ett mitt emot varandra: folket församlas in-

för sina andliga ledare, inför prästernas gremium på podiet. Helt annorlunda i nattvardens gudstjänst, då "Gegenüber" förvandlas till ett "Ringsum", en måltidsgemenskap omkring altaret, offerbordet.

En bild av denna kyrkas planform visar altarets och prästbänkens läge i gudstjänstrummet – hur båda likasom vilar på en ö i folkhavet.

Men vi kan tillägga att den s. a. s. plastiska arkitektur, för vilken Ronchamp har brutit väg, skapat nya möjligheter att organisera kyrkorummet kring dess kultiska centra – inte längre bara altaret utan även dopfont och predikstol (ty även sådana förekommer givetvis ännu också i den katolska kyrkan). Ett ex.: Hosloch (1959), där församlingen omfattas av tre för sig själva stående "murskivor", som böjer sig kring var sin liturgiska ort; den vänstra väggen bildar en bukt för altaret, den högra stöder predikan, den bakre avgränsar dopet från ingången.

Och låt oss tillägga några ord om orgeln och körplatsen. Orgelläktaren över ingången har som bekant blivit problematisk – där kan möjligen orgeln stå, om den skulle verka överdimensionerad längre fram i kyrkan. Där kan den få tjäna sådan musik, som ger uttryck åt församlingens festglädje men inte direkt ingår i liturgin. Kören åter som har en placering närmare altaret – vid sidan eller bakom – är liturgiskt engagerad – det är i de nyaste kyrkorna sörjt för att den skall kunna kommunicera på samma gång som församlingen (St. Pius, Neuarzl, Innsbruck, 1960) utan att förflytta sig till de ordinära kommunionbänkarna.

Även dopfunten har – som vi tidigare omnämnt – berörts av den reviderade reformprogrammet och flyttat in i församlingsrummet. Ty även om dopet är ett inträdets sakrament, så har det dock en förblivande betydelse för varje kristen. Och funten bör därför ha en plats, som är synlig för de flesta under gudstjänsten – det har på sista tiden t. o. m. hänt att den införlivats med själva sanktuariet, där alla liturgiska föremål – altare, ambo, tabernakel, prästbänk – blivit samlade tätt intill varandra (Allerheiligen, Zürich, 1964). Det är verkningarna av Vatikanconciliets nya liturgikonstitution, som har börjat visa sig.

För en diskussion kan det vara givande med en samsyn av utvecklingen på katolsk och protestantisk mark. Ty det finns verkligen mycket, som är gemensamt. Det katolska gudstjänstrummet har påverkats av det protestantiska – och det protestantiska har tagit intryck av det katolska. Man har rent av kunnat tala om en egendomlig parallellism i utvecklingen, betingad inte bara av det gemensamma arkitekturspråket utan också av en likartad ideologi: *församlingstanken* förenar. Av allt att döma är vi på väg mot ett gudstjänstrum i förenklingsens tecken – ett gudstjänstrum, där *människorna* betyder mer än de sakrala föremålen. Det symboliska elementet kommer kanske mindre att bäras upp av konstverken än av rollerna, som spelas av de i kulten agerande. Till dem hör inte bara prästerna utan lika mycket kören och särskilt betrodda lekmän – allt i syfte att aktivera hela församlingen.

Men visst finns det frågor som står

öppna — och där vi kanske inte kan vänta samma svar på båda sidor om den konfessionella skiljegränsen. Låt mig avslutningsvis nämna några:

Kan altaret i våra kyrkor rycka församlingen så nära som det har gjort i många moderna katolska kyrkor? Där sker något i mässan, som alla har lärt sig att anse högheligt — det har en sådan påtaglighet och realism, att avståndet ingenting betyder. Läget är dock ett annat i en evangelisk församling. Skulle inte ett altare mitt i gudstjänstrummet löpa risk att förlora sin helgd?

I den heliga måltiden är prästen betrodde att handla "*vice Christi*", att spela husfaderns roll. Det är bara konsekvent att han i den romerska mässan åter har börjat ställa sig bakom altaret, vänd mot folket, som på fornkyrkans tid. Kan en sådan ordning införas i vår kyrka?

Gemenskapen i gudstjänsten synes

fordra ett rum, som samlar människorna på ett fysiskt kännbart sätt kring Ordet och bordet — därav den centraliserande tendens som är så märkbar i många moderna kyrkor, både katolska och protestantiska. Men detta drag kan överbetonas. I Ordet försiggår en Guds självuppenbarelse, gudstjänsten är ett möte mellan honom och oss, vi ställas inför ett budskap. Liturgin är utformad som en *dialog*, i den evangeliska gudstjänsten ännu starkare markerad än i den katolska. Kräver då inte också rummet ett starkt understruket riktningdrag? Det räcker inte med en ringbildning. Ty måste vi inte känna att vi står *inför* den Högste — och att vi är på väg mot det som döljer sig bakom tidens förlåt, det himmelska målet, som vi föreställer oss i perspektivets förlängning, på andra sidan om altaret och — muren i öster?

Axel Rappe

Kyrkorummets liturgiska utformning II

I TV-debatten om kyrkans tro och framtid söndagen den 25 oktober undrades det varför så litet folk besöker kyrkan, "om den nu har sådant oerhört värde som kyrkan själv anser". Det är väl ett faktum, att kyrkobesöket är för de få. Den stora skaran människor, helt uppfostrade i en av vetenskapen formad världssyn ha inga möjligheter förstå bibelns poetiska och starkt bildmässiga uppfattning.

Århundradet tidigare var kyrkans nöd också skriande: stora skaror människor fick inte plats i templet, utan de drog ut till bykrogarna och drack och pokulerade. Bondekulturen krävde söndagen som samlingsdag i kyrkan eller, när den inte räckte, i bykrogen.

Då var man radikal. De för små templet revs, och man byggde kyrkor, som rymde de växande församlingsskarorna, kyrkor för 500–2.000 personer. Och de fylldes. Vi se detta arbete idag som kulturskövling, men arbetets äkthet kan ingen tvivla på.

Bär värdshusen skulden även idag? Dagens människa pressas oerhört hårt i jäktat arbete och kan välja friskt liv ute i skog och mark, hantverk på sommarstugor, idrott, promenader, våldsamma lördagsfester, som skänker god sömn på söndagen. Men det räcker inte som förklaring. Det är något annat som motar.

Om Artur Lundkvist skall vara representant för nutidens kultursyn, så har han klart formulerat kulturbehovet för dagens människor som legitimt behov av

underhållning (Stockholms-Tidningen). Inte ger gudstjänsten underhållning i den bemärkelsen, det är helt klart. Det är alltså inte fråga om en generationsväxling, det är fråga om en hel folkgruppsväxling. I sitt sökande mot den i varje människa befintliga andliga längtan måste formen förnyas och ges ny aktualitet. Det är inte fråga om kristen eller ateist, utan det gäller en utveckling från ytlighet mot djup. Popkonsten – filmen är en frisk förnyelse, av den konsten skall arbetet gå vidare mot större djup och bredd.

Men gudstjänsten ger en djupare form av glädje, i gemenskap, stillhet, självrannsakan, förlåtelse. Här gäller ett spel av andliga realiteter, som slumrar hos alla människor och som bör väckas till medvetande. Värderingar och begrepp, som många knappt vet vad de betyda och som absolut inte var aktuella under kampen för brödbitarna förra generationen.

Det blir kanske först under nästa generation, som det breda folket får upp ögonen för den glädje, som kyrkan i gudstjänsten bjuder. Men då behövs också de stora kyrkorummen.

Vår generations ansvar skulle därför vara att hjälpa och rusta förtrupperna. Är präster, musiker, lekmän som kyrkvärdar, kyrkobetjäning, aktiva "meniga" mogna och beredda att möta de skaror, som söka sig till kyrkans gemenskap i en nära framtid?

I sin iver att idag fånga proselyter får

kyrkan absolut ej profanera sig genom billiga bibelöversättningar, billiga kyrkbyggen (billiga i alla avseenden), inställsamma predikningar, pop-dop eller popnattvard. Kyrkan har fullt arbete med att besinna sig och kristallisera ut det äkta och sanna i accepterandet av en ny psykologi och djuppsykologi, radikalt rensa upp i söndagsskolmaterialen, utbilda själasörjare. I detta uppbyggnadsarbete skall kyrkomusiken in, orgel och körverksamhet. Kyrkospel och kyrkomusik har visat nya äkta och friska vindar. Man kunde kanske säga, att vår generation via kyrkospelet och musiken kunde ledas in till de andliga realiteternas värld, (en värld som förkunnas och förstås av såväl ateist som religionsutövare). Kyrkospelet ger kontakt med vår aktuella livssituation och musiken i sitt breda register ansluter till dagens rytmiska ideal och leder till den klassiska musiken.

Vi skall nu helt övergå till musiken, orgeln och kören, orgelbyggeri samt orgelns plats i kyrkorummet. Det svenska orgelbyggeriet står i stort på en mycket hög nivå, musikaliskt och tekniskt. Två års samarbete med en av våra främsta orgelbyggare har grundligt lärt mig detta. Dagens utveckling pockar på alltför snabb utbyggnad eller ombyggnad (restaurering) av orglar. Nya, oerfarna orgelbyggare träda fram, och det må därför vara mig tillätet med en allmän kritisk analys av orgeln som instrument.

Orgelbyggeriet är *tyckandets* hantverk par preference, och det *skall* kanske vara så; däri ligger instrumentets ständigt levande utveckling. Redan vid val av orgelns disposition börjar tyckandet

och modetänkandet bland musiker. Vid orgelns uppbyggnad och manövrering *tycks* det bland orgelbyggare. Vid dess utformning *tycks* det bland arkitekter, och slutligen inkopplas då konstnärer med sitt *tyckande*. Under de 500 år, som den västerländska orgeln haft betydelse, har den växlat gestalt i tonfärg och tonklang, i ljudansats, lufttryck, intonering, manövrering, i skåpprincip eller fri placering, i plats i kyrkorummet. Helt naturligt ha kompositörer skrivit musik avsedd för olika orglar och i varje fall i minst två hårt renodlade former, så renodlade, att det helt enkelt ej går att spela den ena sortens musik på den andra sortens instrument, har det sagts mig. Allt detta tyckande resulterar dock ofta i pampiga och vackra orgelverk. Ser man sedan litet bakom de vackra fasaderna är det ej lika helt och disciplinerat. Pipor liggande, eller intryckta i skåpens skrymslen, pipor hängande upp och ned, pipor hoprullade som pappersvisslor, registerstänger utanför och innanför skåpen, allt efter principen "att bakom fasaden syns ju ändå inget, det gör detsamma hur man gör". Det kan vara en hel upptäcktsfärd att krypa in i en större orgel i djungeln av vällare, registerstänger, luftkanaler, pipskogar, stag, stegar, luckor och allsköns fiffiga möjängar. Efter en sådan utflykt undrar man, varför inte orgeln skall kunna göras till ett instrument, organiserat och disciplinerat och alltigenom ett konstverk, ungefär som en flygel eller en harpa. Det största felet ligger kanske i tron, att en orgel absolut måste vara liten. Då uppkommer nämligen en konflikt i brist på överensstämmelse mellan

slejflådans mått och pipornas mensurer, och så börjar akrobatiken. Man måste acceptera att orglar *är stora instrument*.

Våra nya småkyrkor borde förses med någorlunda enhetliga instrument, som står över modevindarna. Alltså inte så, att varje organist nödvändigtvis skall komponera sin egen orgel, som helt säkert blir oduglig och hopplös för hans efterträdare. Man bör ha rätt att kräva en mer allmängiltig linje i valet av disposition, med given frihet att i *speciella* kyrkorum kunna disponera speciella orkesterverk — på samma sätt som det är självklart att vid kyrkbyggen det lokala tyckandet måste stå efter en större allmängiltig linje i utformande.

Man bör särskilt överväga vilket som är lämpligast att börja med: 2 orglar, en större i väster och en mindre i koret, som båda betjänar begränsad orgellitteratur, eller en större västorgel som med 28—30 register kan tjäna större orgellitteratur. Man kan naturligtvis även säga, att vi skall ha en orgel på 30 register i väster och en på 6—10 register i koret, men då frågar man sig hur långt musiker får gå i sina ekonomiska krav. För en lekman förefaller problemet självklart, att man i första hand skaffar sig en så allsidigt disponerad orgel som möjligt.

Man skulle alltså önska *instrumenttänkande* vid orgelns byggande, d. v. s. att den skall kunna ses från alla sidor och även inuti och ge klart uttryck av enkelhet och disciplin. I detta ligger bl. a. som tidigare nämnts klar överensstämmelse i fasad, av väderlådors mått och stämmornas mensurer. Det fritt uppställda verket får många gånger en riktigare och

verkligare bild av orgelns eget utseende än de utsökt formade verksskåpen, som i själva verket fungera som för hårt åtsnörda korsetter. Man skulle också önska, att i fasaden uttrycktes måttskillnaden mellan klaviaturen, fingrarnas eller armarnas mått gentemot pipornas mensur, eller något av den frihet och självklarhet som just de gotiska orglarna gav uttryck åt poetiskt bildmässigt som sällsamma fjärilar i utsökt samklang med korets altarskåp. Då orgelns egenart verkligen är registerna och deras kombination, undrar man varför detta inte kan uttryckas i fasaden i stort och inte bara i bröstverken och vid sidan av spelbordet?

Personligen tror jag det är tid söka en syntes av mycket hög dignitet. Av den anledningen bör en grupp svenska orgelbyggare sätta till tid och pengar för att få fram ett hundra procentigt orgelverk, som i *sin egenart* kan jämföras med en Steinwayflygel i utseende, byggnad och klang. Detta kräver dock mycket pengar åt samarbete mellan goda, kunniga arbetskrafter.

Goda orglar och goda musiker i kyrkans tjänst kan åt svenska folket ge en kulturkontakt av oskattbart värde.

Men för att orgeln skall fylla en god funktion skall kring den ordnas bekväm och rymlig körplats, plats för musiker och solister.

Allt detta är inte bara ett krav för kyrkan, det är ett allmänt kulturellt krav hos hela folket.

Det borde även vara klart, att orgelns plats är i väster. Det är en eftergift åt det profana och en styggelse när orgeln trängs med altaret. Det känns nästan

som korsdrag, när en orgel tutar en i ansiktet. Att som församlingsmedlem känna musiken liksom bära ens tankar fram mot altaret hör till de primära andliga verklighetsbilder, som kyrkan har att förvalta.

Till slut vill jag visa 6 bilder där några av kyrkans liturgiska problem skall diskuteras. Bilderna äro tecknade och medvetet uttryckande överdrifter.

Bild 1. Nattvarden sker i slutet av högmässan som dess höjdpunkt. Är nattvard för de invigda, de få? Så som det nästan alltid är grupperat i svenska kyrkan verkar det så. Det är klart att i väntan på nästa duklag betyder bilden av nattvardsgäster kring altaret ej så mycket. Men öppnades ringen (det slutna sällskapet) komme altaret fram, ställdes de mindre nattvardsborden mot varandra, sluppe man synen av bakar och skor, och i stället kunde den skygge och tvekande i bilden deltaga från sin plats. När prästen själv kommunicerar, kan det följas och smusslandet bakom en bred mässhake upphöra. Det blir kanske nu mindre skådespel, mer allmänaktiverat.

Dopet i koret blir en kamp i ödsligheter av föräldrar, ofta unga föräldrars första show. Hon rättar håret, han är nervös: hur skall barnet sköta sig? Anblicken av alla vänliga, leende församlingsbor gör det ej bättre när lillan börjar gasta. Det väsentliga är ju ändå inte bara en ceremoni för ett babybarn som intet förstår, utan en poetiskt vackert formad ansvarsbekännelse för föräldramana.

Ibland ordnar man dopfunten under samlat lampsken, som vore det fråga om ett operationsbord. Kanske problemet är

så enkelt som att dra funten litet åt sidan och ge anvisning till stöd åt föräldrarna?

Att predika uppfattas av dagens människor som ett skällsord. De formliga skyddsvärn som predikstolarna är, har ingen funktion idag. Man gör ofta enklare talarstolar, men prästen borde inte känna sig bunden av koret, utan om församlingen sätter sig längst bak i kyrkan, vilket är rimligt att göra, kan han själv flytta ned.

Den bekväma stoppade bänken tillhör bio- och teatersalongen. En äldre människa orkar faktiskt inte resa sig och sätta sig flera gånger. Den enkelt formade fasta träbänken är bättre lämpad för aktivt sittande. Är den rätt formad får man ingen träsmak. Vid knäfall stöder man kroppen på bänkkanten, fotstödet och psalmboksbrädan. Erik Lundberg har format väl studerade bänkar.

Man klagar över att kyrkbesökarna sätter sig långt ned i kyrkan. Men se hur det är exempelvis på en restaurang! Där är man medveten om hur människan behöver viss avskildhet. Man ordnar kristallisationspunkter med hjälp av blomlådor och speglar eller lampor. Men i kyrkan finns inga sådana kristallisationspunkter, dit de första besökarna söker sig. Moderna arkitekter, som vill visa sin duktighet som konstruktörer, klarar takproblemen utan pelare och tar ifrån kyrkbesökarna just det som i äldre kyrkor fungerar för den osäkre. Alltså sätter man sig längst ned, helst under läktaren.

Rolf Bergh